

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

ZAMONAVIY O‘ZBEK PUBLITSISTIKASIDA SHAXS OMILI VA IJTIMOIIY TAFAKKUR: SHODMONQUL SALOM IJODI MISOLIDA

Choriyeva Mayram Muzaffar qizi

O‘zJOKU magistranti

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omilining nazariy asoslari hamda ijtimoiy tafakkur bilan o‘zaro bog‘liqligi Shodmonqul Salom ijodi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda publitsistikaning jamiyatdagi funksiyalari, mualliflik pozitsiyasining shakllanishi hamda shaxsning ijodiy-subyektiv yondashuvi yoritilgan. Shuningdek, Shodmonqul Salom esselari orqali shaxs va jamiyat munosabatining badiiy-falsafiy talqini ochib beriladi. Maqolada muallifning ijtimoiy tafakkur shakllanishiga qo‘shgan hissasi hamda uning publitsistik pozitsiyasi ilmiy jihatdan asoslab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Esse, ijtimoiy tafakkur, jamiyat, jurnalistika, mualliflik pozitsiyasi, O‘zbek publitsistikasi, publitsistika, Shodmonqul Salom, shaxs omili.*

Kirish

Zamonaviy o‘zbek publitsistikasi jamiyat hayotidagi dolzarb ijtimoiy, madaniy va ma‘naviy muammolarni yoritishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayonda shaxs omili, ya‘ni muallifning individual dunyoqarashi va ijodiy pozitsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Publitsistika nafaqat axborot yetkazish vositasi, balki ijtimoiy tafakkurni shakllantiruvchi kuch sifatida ham namoyon bo‘ladi. Mazkur maqolada zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omili va ijtimoiy tafakkur masalalari Shodmonqul Salom ijodi misolida tahlil qilinadi.

Zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omili va uning nazariy asoslari

Publitsistika – jamiyat hayotining dolzarb masalalarini yoritishga qaratilgan adabiy yo‘nalish bo‘lib, uning asosiy vazifasi muhim ijtimoiy, siyosiy, madaniy va iqtisodiy jarayonlarni keng ommaga tushunarli shaklda yetkazishdan iborat²⁸. Zamonaviy davrda raqamli media rivoji natijasida publitsistika yangi shakllarda – bloglar, podkastlar, ijtimoiy tarmoqlardagi tahliliy postlar orqali ham namoyon bo‘lmoqda. Bu esa uning ta‘sir doirasini yanada kengaytirib, global auditoriyani qamrab olish imkonini bermoqda.

Umuman olganda jurnalistikasida publitsistika:

ijtimoiy fikrni shakllantiradi;

dolzarb muammolarni yoritadi;

demokratik jarayonlarni qo‘llab-quvvatlaydi;

madaniy-ma‘naviy qadriyatlarni targ‘ib qiladi.

Zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omili faqatgina axborot yetkazuvchi subyekt sifatida emas, balki ijtimoiy fikrni shakllantiruvchi faol kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

²⁸ Jabborova Z. M., Nurmatova M. J. Publitsistika janrlari va ularning xususiyatlari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. – Andijon, 2025. – B. 130.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Shaxs omilining nazariy asoslari, avvalo, publitsistik janrlarning o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq. Masalan, esse, maqola, ocherk kabi janrlarda muallifning subyektiv fikri, hissiy munosabati va bahosi muhim rol o‘ynaydi. Bu esa publitsistikani boshqa axborot shakllaridan ajratib turadi. Muallif shaxsining faol ishtiroki publitsistik matni jonlantiradi, unga ta’sirchanlik va ishonchlik bag‘ishlaydi.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda ijtimoiy tafakkur tushunchasi ham shaxs omili bilan uzviy bog‘liq holda talqin qilinadi. Ijtimoiy tafakkur — bu jamiyatdagi voqea-hodisalarni anglash, baholash va ularga munosabat bildirish jarayonidir. Publitsist esa ushbu jarayonning faol ishtirokchisi sifatida o‘z fikrlarini keng jamoatchilikka yetkazadi va muayyan ijtimoiy pozitsiyani ilgari suradi.

Zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omili nazariy jihatdan muallifning individual dunyoqarashi, ijtimoiy pozitsiyasi va ijodiy yondashuvi bilan belgilanadi. Bu esa publitsistikani nafaqat axborot vositasi, balki jamiyat tafakkurini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy-madaniy fenomen sifatida namoyon etadi.

Shodmonqul Salom ijodida shaxs va jamiyat munosabatining badiiy talqini

Shodmonqul Salom zamonaviy o‘zbek adabiyotining vakili bo‘lib, u o‘z ijodida inson ruhiyati va jamiyat muammolarini badiiy yoritishga alohida e’tibor qaratgan ijodkor hisoblanadi. U 1980-yilda Surxondaryo viloyatida tug‘ilib, oliy ta’limni Termiz davlat universitetida olgan hamda turli ommaviy axborot vositalarida faoliyat yuritgan.

Adib ijodida shaxs omili muhim nazariy va badiiy kategoriya sifatida namoyon bo‘ladi. Uning asarlarida muallifning ichki kechinmalari, hayotiy tajribasi va individual dunyoqarashi badiiy obrazlar orqali ifodalanadi. Ayniqsa, insonning ruhiy holati, ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqasi hamda ma’naviy qadriyatlarga munosabati markaziy o‘rinda turadi. Shu jihatdan, Shodmonqul Salom ijodida shaxs omili publitsistik va badiiy tafakkurning muhim tarkibiy qismi sifatida shakllangan²⁹

Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, Shodmonqul Salom asarlarida inson ruhiyatining nozik jihatlari chuqur badiiy tasvir orqali ochib beriladi. Muallif qahramonlari oddiy insonlar bo‘lib, ular orqali jamiyatdagi muammolar, ijtimoiy tengsizlik, orzu va intilishlar ifodalanadi. Ayniqsa, xalq hayoti, uning og‘ir kunlari, umidlari va ruhiy kechinmalari asarlarda keng aks ettiriladi³⁰.

Shuningdek, yozuvchi ijodida jamiyat va shaxs o‘rtasidagi ziddiyatlar ham muhim o‘rin tutadi. Muallif qahramonlari ko‘pincha ijtimoiy muhit ta’sirida shakllanadi, biroq ular o‘z ichki dunyosi orqali bu muhitga nisbatan munosabat bildiradi. Bu esa asarlarda shaxsning mustaqil fikrlashga intilishi, o‘zligini anglash jarayoni va ma’naviy izlanishlarini ochib beradi.

²⁹ Vaxobjonova R. Shodmonqul Salom ijodida badiiy tafakkur va shaxs omili // Yosh olimlar ilmiy jurnali. – 2024. – № __. – URL: <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/43896/27885> (murojaat sanasi 05.04.2026)

³⁰ Ochilova M. Shodmonqul Salom: o‘zbek adabiyotining yirik shaxsiyati // Молодые ученые. – 2025. – Т. 3, №3. – Б. 34–36.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Bundan tashqari, Shodmonqul Salom ijodida milliy ruh va xalq mentaliteti muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Xalqona ifodalar va milliy qadriyatlar orqali muallif jamiyatning umumiy qiyofasini yaratadi. Bu esa shaxs va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq yoritishga xizmat qiladi³¹. Uning asarlarida jamiyat muammolari — ma'naviy befarqlik, qadriyatlarning zaiflashuvi, insoniy munosabatlarning murakkablashuvi kabi masalalar ham ko'tariladi. Ushbu muammolar shaxs taqdiri orqali yoritilib, individual va ijtimoiy jarayonlar uyg'unligida badiiy talqin etiladi.

Shodmonqul Salom publitsistikasida ijtimoiy tafakkur va mualliflik pozitsiyasi

Shodmonqul Salom ijodida ijtimoiy tafakkur va mualliflik pozitsiyasi muhim badiiy-falsafiy qatlam sifatida namoyon bo'ladi. Uning asarlarida jamiyat hayoti, inson ruhiyati va ijtimoiy muammolar chuqur tahlil qilinib, muallifning aniq fuqarolik pozitsiyasi aks etadi.

Tadqiqotlarda qayd etilishicha, Shodmonqul Salom ijodida inson va jamiyat munosabatlari markaziy o'rinni egallaydi. Unda inson ruhiyati va ijtimoiy muhit o'zaro bog'liq holda tasvirlanadi, bu esa ijtimoiy tafakkurning badiiy ifodasini yuzaga keltiradi³². Manbada ta'kidlanishicha, muallif asarlarida inson ruhiyati va ijtimoiy muammolarni tasvirlash asosiy badiiy yo'nalishlardan biridir.

Shodmonqul Salom esselari zamonaviy o'zbek publitsistikasida ijtimoiy tafakkurni badiiy-falsafiy yo'sinda ifodalashi bilan ajralib turadi. Uning esselarida jamiyat hayoti, inson qadri, ma'naviy muammolar va ijtimoiy muhit o'zaro bog'liq holda tahlil qilinadi. Muallif voqelikni faqat tasvirlamaydi, balki unga nisbatan faol munosabat bildiradi, shu orqali aniq publitsistik pozitsiyasini namoyon etadi.

Shodmonqul Salom ijodida inson ruhiyati va jamiyat muammolari uyg'un holda yoritilib, bu holat uning esselariga falsafiy mazmun va ijtimoiy yo'nalish beradi³³. Muallif uchun inson va jamiyat munosabati markaziy muammo sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, uning esselarida uchraydigan quyidagi mazmuniy fikrni keltirish mumkin:

“Inson jamiyatdan uzilib yashay olmaydi, biroq jamiyat ham insonning ichki olamini to'liq belgilab bera olmaydi; haqiqiy muvozanat shaxsning ma'naviy uyg'unishida yashiringandir.” Ushbu fikr orqali muallif shaxs erkinligi va ijtimoiy muhit o'rtasidagi murakkab munosabatni ochib beradi. Bu esa esselarining asosiy g'oyaviy yo'nalishini tashkil etadi.

Shuningdek, Shodmonqul Salom esselarida jamiyatdagi ijtimoiy muammolar — ma'naviy tanazzul, befarqlik va qadriyatlarning yemirilishi kabi masalalar ham tanqidiy ruhda

³¹ Khakimova F., O'razova I. The reflection of Uzbek oral folk tradition in the short stories of Shodmonqul Salom // SHOKH LIBRARY. – 2025

³² Ochilova M. Shodmonqul Salom: o'zbek adabiyotining yirik shaxsiyati // Молодые ученые. – 2025. – №3(3). – B. 34–36. URL: <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/43896/27885> (murojaat sanasi 05.04.2026)

³³ Ochilova M. Shodmonqul Salom: o'zbek adabiyotining yirik shaxsiyati // Молодые ученые. – 2025. – №3(3). – B. 34–36.

yoritiladi. Tadqiqotlarda uning ijodi ijtimoiy muammolarni ko‘tarish va ularga mualliflik munosabati bildirish bilan xarakterlanishi qayd etiladi³⁴.

Shodmonqul Salomning “Mangu dostonim” asarida badiiy -publitsistik esse janrining nazariy xususiyatlari

"Mangu dostonim"³⁵ zamonaviy o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin tutuvchi badiiy-publitsistik esse namunasi sifatida e‘tiborga loyiqdir. Unda muallif shaxsiy kechinmalar, oilaviy xotiralar va ijtimoiy voqelikni uyg‘unlashtirgan holda inson ruhiy olamining nozik qatlamlarini ochib beradi. Asarning markazida oddiy hayotiy voqea — harbiy xizmatdagi akadan kelgan xat turadi. Biroq bu voqea badiiy umumlashtirish orqali keng ijtimoiy -falsafiy mazmun kasb etadi.

Asarda tasvirlangan davr O‘zbekiston mustaqilligining e‘lon qilinishi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu holat matnning publitsistik ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Xususan, akadan kelgan xatda mustaqillik, fuqarolik mas‘uliyati va Vatan oldidagi burch masalalari aks etadi. Shu jihatdan asar nafaqat shaxsiy xotira, balki muayyan tarixiy davrning ruhiy portreti sifatida ham baholanishi mumkin.

Kompozitsion jihatdan asar erkin qurilgan bo‘lib, unda an‘anaviy syujet izchilligi qat‘iy saqlanmaydi. Voqealar ketma-ketligi ichki monolog, xotira va tasviriy lavhalar orqali rivojlanadi. Bu esa esse janrining asosiy xususiyatlaridan biri — muallif tafakkurining erkin ifodasini ta‘minlaydi. Esseda “doston” obrazi ramziy ma‘noda qo‘llanib, u insonning ichki ovozi, vijdoni yoki ruhiy hamrohi sifatida talqin qilinadi.

Obrazlar tizimi sodda, ammo mazmunan chuqurdir. Ona obrazi mehr-muhabbat va sabr timsoli sifatida gavdalanadi. U orqali sog‘inch, kutish va umid tuyg‘ulari ifodalanadi. Aka obrazi esa Vatan himoyachisi, fuqarolik burchini anglagan shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Lirik qahramon esa ushbu voqealarni idrok etuvchi va umumlashtiruvchi subyekt sifatida asarning g‘oyaviy markazini tashkil etadi.

Badiiy vositalar tizimida ichki monolog, psixologik tasvir, detallashtirish va ramziylik yetakchi o‘rin tutadi. Ayniqsa, xat motivi asarda muhim semantik yukni bajarib, u masofa va yaqinlik, sog‘inch va bog‘liqlik o‘rtasidagi ziddiyatni ifodalovchi badiiy vositaga aylanadi. Shuningdek, “Vatan” tushunchasi oddiy geografik makondan ko‘ra kengroq — ma‘naviy va ruhiy qadriyat sifatida talqin qilinadi.

“Mangu dostonim” asari badiiy-publitsistik esse janrining yetuk namunasi bo‘lib, unda shaxsiy kechinmalar orqali umumxalq ahamiyatiga ega bo‘lgan g‘oyalar ilgari suriladi. Asarda mustaqillik davrining ruhiy muhiti, insoniy qadriyatlar va fuqarolik ongining shakllanish jarayoni badiiy jihatdan chuqur va ta‘sirchan ifodalangan.

³⁴ Khakimova F., O‘razova I. The reflection of Uzbek oral folk tradition in the short stories of Shodmonqul Salom // SHOKH LIBRARY. – 2025.

³⁵ “O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati” gazetasi. – Toshkent, 2012. – № 41. – 11–13-betlar.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Muallif esselarida ko‘tarilgan muammolar faqat tanqid bilan cheklanmaydi, balki ularga yechim izlashga ham intilish mavjud. Bu jihat Shodmonqul Salomni zamonaviy publitsistik tafakkur vakili sifatida ko‘rsatadi.

Xulosa

Zamonaviy o‘zbek publitsistikasida shaxs omili muhim o‘rin tutib, u muallifning individual dunyoqarashi orqali ijtimoiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi. Shodmonqul Salom ijodi misolida shaxs va jamiyat munosabatining badiiy-falsafiy talqini, mualliflik pozitsiyasining aniq ifodasi hamda ijtimoiy muammolarga faol munosabat yaqqol ko‘rinadi. Uning esselari jamiyatdagi dolzarb masalalarni yoritishda ta’sirchan publitsistik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Takliflar:

Zamonaviy publitsistika tahlilida shaxs omili va mualliflik pozitsiyasiga alohida e’tibor qaratish;

Shodmonqul Salom ijodini oliy ta’lim dasturlarida chuqurroq o‘rganish.

Publitsistik matnlarni tahlil qilishda ijtimoiy tafakkur kategoriyasini keng qo‘llash;

Yosh tadqiqotchilarni zamonaviy o‘zbek publitsistikasi bo‘yicha ilmiy izlanishlarga jalb etish.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Jabborova Z. M., Nurmatova M. J. Publitsistika janrlari va ularning xususiyatlari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. – Andijon, 2025. – B. 130–133.
2. Vaxobjonova R. O‘zbek adabiy tili publitsistik uslubining shakllanishi // Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o‘rni va rivojlanish omillari. – 2025. – 27-to‘plam, 1-son. – B. 248–254.
3. “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasi. – Toshkent, 2012. – № 41. – 11–13-betlar.
4. Sobirova I., Qobilova Z. Shodmonqul Salomning poetik tasvir mahorati // ILM FAN XABARNOMASI. – 2025. – URL: <https://worldlyjournals.com/index.php/Yangiizlanuvchi/article/view/12012> (murojaat sanasi: 05.04.2026).
5. Ochilova M. Shodmonqul Salom: o‘zbek adabiyotining yirik shaxsiyati // Молодые ученые. – 2025. – №3(3). – B. 34–36. – URL: <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/43896/27885>(murojaat sanasi: 05.04.2026).
6. Khakimova F., O‘razova I. The reflection of Uzbek oral folk tradition in the short stories of Shodmonqul Salom // SHOKH LIBRARY. – 2025.
7. Vaxobjonova R. Shodmonqul Salom ijodida badiiy tafakkur va shaxs omili // Yosh olimlar ilmiy jurnali. – 2024. – URL: <https://in-academy.uz/index.php/yo/article/view/43896/27885>(murojaat sanasi: 05.04.2026).